

Kővári Orsolya

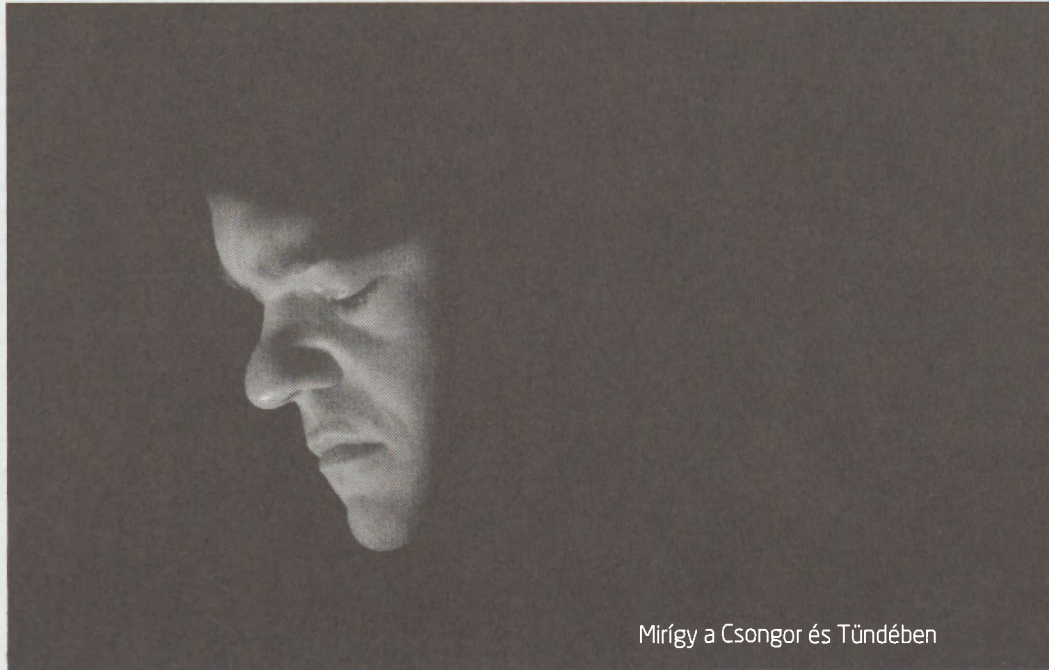
Az éhező diadala

ELEK FERENC RŐL

Zsír – kis savanyúval című előadójátékával járta be az országot a valaha karcsú, a színháztörténeti emlékezetben mégis örök kövérként őrzött Szendrő József. A zsörtölődő Keleti Lászlót és a csibészkező Szőke Szakállt is inkább kövér, mint simán korpuslens időszakából idézzük fel szívesen. Ha messzebbre megyünk: Roscoe Arbuckle komikus nemcsak Roscoe „Fatty” Arbuckle néven volt kénytelen bevonulni a szakmai köztudatba, de szerződés kötelezte testsúlyának őrzésére. És hasonlóképp, nem is egy, hanem mindjárt két büdzsé bánta volna, ha alkatát veszíti Oliver Hardy vagy Lou Costello. Napjainkban John Goodman félmázsás fogyás-sikertörténetét is félig örülő, félig vérző szívvel fogadta a színész rajongótábora. A kövérség túlmutat az identitáson, és túl a felismerhetőség értékén, az általános tulajdonságjegyek egyesítésén. Kizárólag bemutatóra szóló értékpapír.

A kövér színészek mindenkor elit kasztja két csoportra oszlik: az elhízottakra és az eredendően kövérekre. A két tábor színpadi jelentésében elválik egymástól. Az elhízott színész hedonista, fegyelmezetlen, vérbő, bármire képes, minden hájjal megkent figurát sugároz, a mindig is kövér színész mohósága megejtő, alkata szeretetre méltó, bizalmat keltő, s minél méretesebb, annál inkább érvényesül kisembere. Előbbi csupa test, utóbbi csupa lélek. Az elhízott színész mozgása akadályozottságában is energikus, robusztus, óvatlan, tulajdonképp diszharmonikus, a mindig is kövére megfontolt, lomha, „veleszületett”, ő az energiák takaros beosztásának mestere. Előbbi nem fukarkodik az erős ecsetvonásokkal, utóbbi az apró vonalak, a kis különbségek specialistája.

Elek Ferenc kövér, mióta az eszünket tudjuk. Már a Cilinder Színpadon is az. Ifjúsági és nem ifjúsági filmek, a *Micike és az Angyalok*, az *Alapképlet* és *A varázsló álma* után Julcsi gömböc pajtásaként szivárog be az otthonokba (*Szomszédok*).

Mirigy a Csongor és Tündében

Sosem lett buffo vagy bohóc a kifejezés mélyebb értelmében. Hiányzik belőle a mindent elsöprő életerő, a kételyektől meg nem zavart, magabiztos létezés. Nem a kibicelést, a magányt és a marginalitást választja, nem kiválni, kívül állni, hanem megfelelni, tartozni vágyik. És nem falstaffi figura, a test kontrollálatlan, megsemmisítő csapása a szellem fölött teljesen idegen tőle. Elek olyan színész, aki nem tobzódik, nem akar mindent mutatni és a minden mögött tökéletesen megbújni. Félelmében vállalja és nem eltakarja magát. Mások gyengeségeinek felmutatása helyett saját, belső gyengeségei közreadásával vált rendezők és nézők abszolút kedvencévé. Rokonszenves. Egész színészi jelenlétét átítatja rendezettsége, szorgalma, szakmai alázata. Ez utóbbi nem meghunyászkodást, alázatosságot, szolgálalkúséget vagy szervilitást takar. Ragaszkodásból, tiszteletudásból épül, kritikusan szemlélt önképből ered.

De nem valami jámbor lakájtermészettel van itt dolgunk. Olykor úgy mosolyog, hogy háta mögött hajlítja a korlátot. Ez az évtizedeken át felhalmozott, ki nem élt vagy inkább el nem herdált, rendkívüli belső erő Elek kincstári tartaléka. Remekül használta a *Köntörfalak* című filmben, ahol egy valaha megélt traumát és ennek a traumának nap mint nap viselt terhét kellett megmutatnia anélkül, hogy alakja sötét természetűvé vagy pszichopatává válna. A rendező, Dyga Zsombor Elekre írta filmjét, őt magát akarta látni, talán épp ezért maradt érdektelen a színészettel hozható szélsőséges tartományok iránt.

Máté Gábor a *Sáskák* kínosra fésült, robbanásig kompenzáló Milanjában aknáztta ki az önuralom kurgattá energiákat. Zsámbéki Gábort pedig az önuralom hirtelen elvesztése mozgatta a *Mesél a bécsi erdő* hol megértő-érző, hol agresszív-érzéketlen filiszterében (Oszkár). Bozsik Yvette is őt magát akarta a *Playground*ban, Elek itt gyermek énjének álmiaihoz és frusztrációihoz csatol vissza. Bár látszólag másról van szó, ugyanabból az alaptraumából merít, amiből Dyga gazdálkodott a *Köntőrfalak*ban.

Nem úgy Gothár Péter a *Vakond*ban vagy Bodó Viktor a *nagy Sganarelle és Tsa (Don Juan)* kiosztásánál. Bár a cél náluk is ugyanaz, ők pont a szélsőséges tartományok felől közelítettek. Ritkán látott Elek-képre törekedtek, a cukormentes változatra, latenciákban kutakodtak.

Zsámbéki Gábor pedig rá osztotta Estragont, a földközeli, a mindenben kétkedőt, a félelemekkel teli bártortant (szemben a másik pólussal, az ideák világa felé húzó Didivel, aki hisz Godot megérkezésében, ha tetszik, eljövételében). Estragon és Vladimir jelenléte egyrészt szimbolikus, másrészt kismemberek, ők a Beckett által egyénített Stan és Pan, akik rongyosan, köcsögkalapban, otthontalanul toporognak az abszurd terepen. A Katona egyébként Ascher Tamást is rendezőként jegyző előadásának hatalmas erénye, hogy meg tudja szólaltatni a darab humorát. A kör teljes sugarában libikókázik a színpad, melyről azonnal beugrik egy Krasznahorkai-gondolat *Az ellenállás melankóliájából*, miszerint „nem csoda, ha ezen a folyton keringő Földön ez az évezredek óta szédelgő emberiség sehogyan sem bír magára találni, hiszen minden

idejét leköti a pusztá talpon maradás...”. Elek és Kocsis Gergely jelenléte – akár az általuk formált alakoké – többrétű. Előbbi a gyermekségbe bújtatott felnőtt bizonytalanságot, a jövőtől való szorongást, utóbbi a felnőtté válás ágyazódott gyermeki naivitást testesíti meg, csodás ívvel rajzolva meg ezzel a változathatatlanságot, a kínlás állandóságát, és megte-remtve az asszociáció lehetőségét Beckett híres gondolatára (anyáink a sírgödör fölött guggolva szülnék minket). Másrészt nem annyira kismembereket, mint inkább kispolgárokat, kispolgári attitűdből fakadó komikumot hoznak, nyugösen roskadoznak az őket látványosan meghaladó filozófiai szerkezet alatt, tehetetlenül kapkodva fejüket a rájuk zúduló, mérhetetlenül fárasztó létkérdésdömpingben.

Elek finom humorát, iróniáját és öniróniáját, maupassant-i fanyarságát egyébként Ascher Tamás szólaltatja meg leggyakrabban (*Dilettánsok, Így él a világ, Éhség*). A *Barbárok* fogyásra kényszerített, szüntelenül éhséget-szomjúságot érző és megfelelési kényszertől szenvedő Grisája – aki a felhívásra, hogy másszon át a falon, csak annyit mond: „nem tudok, kövér vagyok” – nem pusztán egy testes szerep, amely a színész után kiáltott.

Amikor Zsótér Sándor Elekre osztotta a *Csongor és Tünde* Mirigyét, nem öregasszonyt akart kreálni belőle, a szerzés- és hatalomvágy mámore, a kielégíthetetlen étvágy öltött testet az estélyi hangsúlyozta kéjes korpulenciában és élvetegegben.

Elek Ferenc örök éhezö. Jóllakathatatlan, szorongató szerep- és szeretetehése belül üvöltö fenevad, mely molett derübe burkolözik.

1. Éhség (Hajduk Károlyal)
2. Barbárok
3. Így él a világ (Fekete Ernövel)
4. Dilettánsok

